

Grietje op 't Hönings-arf – J.J. Cremer

Het oorspronkelijke handschrift is gedateerd 29 mei-15 juli 1863, het afschrift 21 juli-19 september 1863. Handschrift in de Koninklijke bibliotheek. 58 fol.

Handschrift: Gretchen vom Koniggute. [Gedateerd tussen ca. 1863 en 1875]. Uit: Stukken van of met betrekking tot J.J. Cremer; nr. 12. Anonieme vertaling met correcties door de auteur. 39 fol.

1e druk in: Distels in 't weiland: Over-Betuwsche vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1865. p. 1-36. Met afb.

2e druk in: Nieuwe Over-Betuwsche vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1867. p. 1-44.

3e druk in: In de Betuwe: licht en schaduw. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1868]. 57 p.

4e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1870]. p. 1-44. Met afb. In serie met 't Kriekende kriekske.

5e druk in: Overbetuwsche novellen: Grietje op 't Honings-arf. 't Kriekende kriekske. Op de Kniehorst. 't Blinkende hoanje. Leiden: A.W. Sijthoff, [1871]. p. 1-37.

6e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1872]. p. 1-44. Met afb. In serie met 't Kriekende kriekske. [1872-4].

7e druk in: Overbetuwsche novellen: Grietje op 't Honings-arf. 't Kriekende kriekske. Op de Kniehorst. 't Blinkende hoanje. Leiden: A.W. Sijthoff, [1872]. p. 1-37. [1872-5].

8e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1872]. Serie 1: Grietje van 't Honings-arf. 't Kriekende kriekske. (80 p.). Serie 2: Bruur Joapik. 't Pauweveerke. (80 p.). Serie 3: Oan 't kleine revierke. Kruuzemuntje. Van binnen en van buuten. (84p.). Serie 4: Op de Kniehorst. 't Blinkende hoanje. (95 p.)

9e druk: Grietje op 't Honings-arf: Overbetuwsche vertelling. Leiden: A.W. Sijthoff, [1873]. 4e druk. 57 p. Algemeene bibliotheek, no. 56.

10e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1876. p. 1-44. Met afb. In bundel met: Grietje van 't Honings-arf. 't Kriekende kriekske. Op de Kniehorst. 't Blinkende hoanje. Bruur Joapik. 't Pauweveerke. Oan 't kleine revierke. Kruuzemuntje. Van binnen en van buuten.

11e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1877]. p. 1-44. Met afb. In bundel met: Grietje van 't Honings-arf. 't Kriekende kriekske. Op de Kniehorst. 't Blinkende hoanje. Bruur Joapik. 't Pauweveerke. Oan 't kleine revierke. Kruuzemuntje. Van binnen en van buuten. [1877-1].

12e druk: Grietje op 't Hoening-s-arf : ter voordracht gewijzigd J.J. Cremer. - [S.l. : s.n.], 1879 ([S.l. : Giunta d'Albani]). - 71 p. ; 25 cm Opl. van 3 ex.

13e druk in: Overbetuwsche novellen. Amsterdam: Gebr. Koster, [1880]. p. 1-44. (samen met 't kriekend kriekske).

14e druk in: Overbetuwsche novellen. Amsterdam: D. Noothoven van Goor, 1881. p. 205-240. Romantische werken, dl. 12. Onder de titel: Grietje op 't Heuning-s-arf.

15e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1881]. p. 191-223.

16e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1888]. 7e druk. p. 191-223. Vijftig-cents-editie, no. 18. [1881-2].

17e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1888]. 7e druk. p. 191-223. Romantische werken, dl. 7. [1888-1].

18e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1896]. 8e druk. p. 191-223. Romantische werken, dl. 7. [1896-2].

19e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1898]. 9e druk. p. 191-223. Vijftig-cents-editie, no. 18.

20e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1903]. 10e druk. p. 191-223. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers. [1903-1].

21e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1903]. 10e druk. p. 191-223. Vijftig-cents-editie, no. 18. [1903-2].

22e druk in: Leidsche herdrukken. Leiden: A. W. Sijthoff, 1905. Leidsche herdrukken, no. 4: Grietje op 't Heuning-s-arf - Bella Roel.

23e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriekende kriekske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [ca. 1908]. 11e druk. p. 191-223.

24e druk in: Grietje op 't Heuning-s-arf enz. elf novellen. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1909]. 33 p. Bibliotheek voor het Nederlandsche volk. Deel 1. (nieuwe uitgave van de Leidsche herdrukken).

25e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriekende kriekske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij, [1917]. 12e druk. p. 191-223. Romantische werken. Rode serie.

26e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriekende kriekske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij, [1917]. 12e druk. p. 191-223. Romantische werken. Blauwe serie.

27e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriekende kriekske [et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij n.v., [ca. 1922]. 13e druk. 365 p.

28e druk in: Schoeffele ien de hof: Betuwsche vertellingen. Nijmegen: Drukkerij Trio, 1980. p. 65-94. Bewerkt door Thijs van Woerkom.

29e druk in: Distels in 't weiland: Over-Betuwsche vertellingen ... [ingeleid door H.J. Eijssens]. 's-

PLUKSEL.

Te **Loenen a./d. Vecht**, Prov. **Utrecht**, (1150 zielen) is al lang een fatsoenlijk Bewaarschool voor Kindren tot 5 à 6 jaren. Aan die peuzels wordt echter het dogma der Dordtsche vaderen geleeraard. O foei!

Dus daarnaast (1150 zielen!) nog een tweede Bewaarschool, onder twee Juffers uit Amsterdam, ruim voorzien van liberale rigtingen. Bravo!

Geld! — en de geachte Officier van de Eikenkroon J. J. **CREMER** komt lezen op Vrijdag den 25sten voor $\text{ƒ} 1$ entréa. Bravissimo!

Duur, voor hier, maar de lijst ter intekening wordt den in alles even vrije als gelukkige ingezetenen voorgehouden door..... den Veldwachter in tenue. Bravissimissimo!

En men zal het wel vol krijgen zoo, en vast is in de maak voor het *Utr. Dagblad* enz. een bombast-artikel. Bravissimissimo!

Een Spectator uit Loenen.

(De *Ned. Spect.* bij THIEME en NIJHOFF wordt verzocht dit niet over te nemen. Het staat hem vrij het onderwerp te bezigen voor een' prent.) (2544)

Utrechtsch Provinciaal en stedelijk dagblad, 29 september 1863:

*— Uit **Loenen** a/d Vecht wordt ons geschreven, dat aldaar vrijdag jl. de heer J. J. Cremer eene lezing gehouden heeft ten voordeele eener aldaar op te rigten **bewaarschool**. De Spr. droeg eene nieuwe novelle voor, getiteld, „het bijgeloof”. Bewees de talrijke opkomst, zoowel uit genoemde gemeente, als uit de omliggende plaatsen, dat de belangstelling in den spreker groot was, — van zijnen kant gaf hij op nieuw doorslaande bewijzen, dat hij de door hem ingenomene plaats ten volle waardig is. Zoowel inhoud als voordragt waren uitnemend, en verschaften den talrijken hoorders een aangenaamen avond.

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 1 oktober 1863:

Onze geachte stadgenoot, de heer J. J. Cremer, heeft Vrijdag 11. te **Loenen** a/d Vecht eene lezing gehouden, ten voordeele eener aldaar op te rigten **bewaarschool**. De spreker droeg eene nieuwe novelle voor, getiteld, *het bijgeloof*.

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 25 oktober 1863:

* **Deventer**, 23 Oct. Gisteren hadden wij het genoegen, in de eerste leesvergadering van ons departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, als spreker te zien optreden den heer **Cremer** van 's Gravenhage. Hij las voor een zeer talrijk publiek, eene Betuwsche novelle, getiteld: *Grietje of het Heuningsarf* en stelde daarin, op even gevoelvolle als geestige wijze, het bijgeloof in zijn rampzalige uitwerking ten toon. Met blijkbare belangstelling werd zijne schoone voordragt door allen tot het einde toe gevolgd.

Leydse Courant, 2 december 1863:

VOORLEZING
van den Heer J. J. **CREMER** van 's Hage,
op **Vrijdag** 4 December, des avonds te half 8 ure,
in de ZAAL, Noordeinde.

Onderwerp: *Grietje op 't Höningsarf, onuitgegeven Over-Betuwsche vertelling.*
Lijsten worden aan de huizen ter intekening aangeboden. Toegang-
kaarten á f 1.50, zullen des avonds nog aan de Zaal te bekomen zijn, zoover
de ruimte toelaat, en voorts bij VAN STADE, Bode der Bewaarschool in de
Groenesteeg.

— Wij vernemen, dat de heer J. J. **Cremer** van 's Hage alhier op Vrijdag avond weder eene voorlezing zal houden en wel van een geheel nieuwe Over-Betuwsche vertelling. Zij is getiteld: *Grietje op 't Höningsarf*. Deze voorlezing zal gehouden worden gedeeltelijk ten voordeele der Bewaarschool voor arme kinderen in de Groenesteeg alhier en gedeeltelijk voor een ander liefdadig doel. Wij twijfelen niet, of de heer **Cremer** zal zich weder, gelijk altoos, in eene talrijke opkomst mogen verblijden. Zijn uitstekend talent is daarvoor reeds een genoegzame waarborg. Nu hij een deel der opbrengst wil afzonderen voor eene onzer bewaarscholen en het andere deel, naar wij vernemen, voor een diep ongelukkig huisgezin, nu zal zijn optreden met te meer vreugde worden begroet en Leyden's publiek wederom toonen, dat het zijne buitengewone gaven en zijne menschievende bedoelingen weet op prijs te stellen.

— Op Woensdag den 9den dezer zal in de steds-gehoorzel ...

Leydse courant, 9 december 1863:

INGEZONDEN.

Een woord over de lezing van den heer **Cremer**.

Op nieuw heeft de heer **Cremer** ons gisteren avond menig bewijs van zijn talent gegeven met de voordragt van zijne Over-Betuwsche vertelling: *Grietje op 't Hönigsarf*. Hier zijn het dwaal- en bijgeloof, ondeugden waarvan de gevolgen door den schrijver, voornamelijk in Grietje, op eene meesterlijke wijze geteekend worden.

Nog maar weinige maanden voordat Grietje haar 18de jaar zou bereiken hebben, werd haar door een »bleik giel vrouwmensch'', zoo'n landloopster, voorspeld, dat zij in de laatste maand van haar 18de jaar zou sterven en — Grietje werd door Peter bemind, die dat zwartoogige wijf haatte. Als het eens waar was, wat dat »lillike wief'' haar gezegd had — als 't eens waar was! En Grietje begon te kwijnen en verviel met den dag. Nog één dag en dan zou zij sterven. Daar lag zij op 't »zulderkammerke.'' Dien dag, dat oogenblik, wist **Cremer** zoo treffend schoon voor te stellen; dat dobbereu tusschen hoop en vrees zoo heerlijk af te malen. Zal zij sterven? Of zal zij nog den éersten dag van haar 19de jaar bereiken? Ja, dien dag bereikt zij, en daarmede keert allengskens gezondheid weder, omdat het dwaalge- loof verdwijnt; »dat lillike wief had ongeliek.'' Het deed ons goed in die gespannen oogenblikken, dat de schrijver Grietje, die nog zoo jong was, weder doet opstaan en in die zoete, heerlijke Meimaand weder den bos der gezondheid terugschonk; ook met het blijde vooruitzicht op Peter's bezit.

Wij kunnen niet alles opsommen, wat ons bijzonder trok en wegsleepte. Doch ook in deze vertelling openbaren zich weder des schrijvers hoofdeigen- schappen, diep gevoel en menschenliefde. Zijne personen wil hij beter ma- ken door leering, niet uit den weg ruimen of doen omkomen. En gelijk Grietje hier van haar bijgeloof en geloof aan hekserij en weerwolven genas, zoo werkte dit op de andere ingevoerde personen, ondanks een »oraculen- buukske'' en horoscopen, mede zeer gunstig. Jan-broer die onder meer »de brumvlieg zoo aorig wist nao te soezen'' en, met zijn »brumvlieg'' langs den spiegel komende, Peter met Grietje gewaar wordt, is mede een van die tafereeltjes die in de hoogste mate boejen. Ook de schorre veldwach- ter is een type. Wat **Cremer's** natuurbeschrijving aangaat, deze mag mede onovertrefbaar genoemd worden. Als hij in zijn herfsttafereeltje de »liester- beskens tusschen de blaon laot blözen'' en »kenning Daavid'' onder de bloeiende dahlia's op het »arf van Domenie'' aanwijst, waarvan een bloem in den volgenden herfst Grietje's boezem versieren zal, mengt hij er geen bloemen onder, die alsdan niet te vinden zijn. In 't kort, **Cremer** heeft ons weder getroffen en geleerd en, — schoone gedachte, — onbaatzuchtig, tot eene edele bestemming, het genot van zijne beste gaven geschonken. De heer **Cremer** doet wel zijne vertellingen door den druk bekend te ma- ken, maar wij zouden het bejammeren, indien wij *zijne* voordragt moesten missen. Was het niet toen de spreker geeindigd had, dat wij allen, zon- der uitzondering, den innigen wensch van een spoedig wederzien bij ons zelven nitten? Maar tot het niten van dien wensch zal zeker ook bijgedra- gen hebben de, inzonderheid voor eene dergelijke lezing, zeer geschikte Zaal in het Noordeinde, waar men zich als in een carré om den spreker kan schikken en zeker niemand iets van deze vertelling gemist heeft.

5 December.

Middelburgsche courant, 12 december 1863:

rijkelyk schadeloos gesteld.

„De nu volgende spreker is de heer Hagen.

„En wat is thans te melden van de lezing, gisteren door den heer J. J. **Cremer**, ten voordeele der bewaarschool voor arme kinderen en voor een ander liefdadig doel gehouden, getiteld: „Grietje op 't Höningsarf“?

„Het onbetwistbaar talent van den Betuwschen novellen-dichter is ruimschoots bekend. Maar wie immer het voorregt genoot hem te hooren, weet ook hoe onmogelyk het is van zulke dingen verslag te geven. **Cremer** toch is, even als Charles Dickens, author en actor te gelyk. Hij draagt zijne stukken niet alleen voor, maar hij voert ze uit. De toehoorder ziet een drama in 't klein voor zich opvoeren. Mimiek en stembuiging, dat alles hoort er bij om er het regte genot van te hebben; beide zijn onverbeterlyk.

„Grietje, het mooije Grietje met de donkere zwarte oogkens is verliefd op Peter en Peter op haar. Maar de jonge boer en diens vader Mulke staan in kwaden reuk van tooverij.

„Een opperaapte schoen van Sanne, Grietjes men, brengt Peter op 't Höningsarf. Hij is „arg verliefd“ en komt eigenlyk om Grietje te vragen; maar Sanne meent dat hij om háár komt,

„Die Sanne, dat „aokelig lilleke vraouwmins, maor waor je toch niet om laghen zoudt as je alles van er wist“ is een beeld van de kracht van het bijgeloof onder den boerenstand.

„Maar ook Grietje wordt er bijkans het slagtoffer van. „Zij moet starven vóór ze heur 18e jaar is in 'estreëu“: dus werd haar waargezegd. — Peter lacht er wel om — maar Grietje niet — Grietje geeft Peter zijn woord terug, — Grietje wordt bleek en kwijnt weg — Grietje „geet starven,“ — denkt ze — maar neen ... De 18e verjaardag breekt aan is daar en zij leeft. Zij leeft — zij bloeit weer. — Zij reikt Peter de hand -- alles komt teregt.

„Ik zie af van de poging om Jan Breúr met zijn bromvlieg of de weerwolfscène, of het glanzig en zonnig slottaferreel of eene menigte andere bijzonderheden u ook maar in flaauwe omtrekken te schetsen.

„Dit alleen:

„Als een „rooden“ dras loopt door dit verhaal de aanwijzing der verwoestende kracht van het bijgeloof, dat wreedheid, tweedragt en ellende sticht en menig menschenleven verwoest.

„Als een „zilveren“: de zegenrijke werking van het geloof dat „God en God allinnig de dingen der wereld bestaart“, en de les dat boeken óók voor „den boer“ geschreven zijn.

„Wij twifelen geenszins of ook in andere leeszaalen van ons vaderland zal deze nieuwe pennevrucht van den geestigen auteur met even veel graagte en bijval worden ontvangen, als zulks hier het geval was.“

Nieuw dagblad van s-Gravenhage, 17 december 1863:

In de Vergadering van het Letterkundig Genootschap
OEFENING KWEERT KENNIS,
te houden op MAANDAG den 21ⁿ December 1863, des avonds ten
HALF ACHT ure, in het lokaal DILIGENTIA, zal optreden als Spreker de
Heer **J. J. CREMER**, Werkend Lid van 't Genootschap.

NB. Zonder een Bewijs van Toegang zal niemand toegelaten worden.

gegevene Betuwsche novelle: *Grietje op 't Honingsarf*, droeg spreker ons voor. Ligt de kracht van **Cremer** ook in het uitwerken der details zijner vertellingen, is al elke hoofd-intrigue tevens met talent uitgedacht, wij zien toch af van de taak, onzen lezers in 't breede gang en inhoud dezer novelle te schetsen, omdat zij o. i. voor geene fragmentarische mededeeling vatbaar is.

Spreker verhaalt ons de geschiedenis van een jeugdig landmeisje, dat, genaderd aan een keerpunt van haar leven, waar haar de lieflijkste toekomst aan de zijde van den man harer keuze tegenlacht, door de sombere stervens-prophetie van een waarzegster, uit wraak tot haar gerigt, wordt beangst en gaat kwijnen, maar later, door een samenloop van omstandigheden, weder in de armen van haren beminde gevoerd, door hem van haar bijgeloof wordt genezen en in het geloof aan eene allesbesturende Voorzienigheid bevestigd, en van toen zich weder bemind, gehuwd en gelukkig ziet. Werd haar karakter ons verdienstelijk gemaald, dat van haren oom Jan en hare tante Sanne, de eerste als type van echt boersche goedigheid en de laatste als beeld der gemankeerde trouwlustigheid, die zelfs op vijftig-jarigen leeftijd nog van huwen kan droomen, zagen wij ons uitnemend geteekend, terwijl de figuur van Peter, Grietje's verloofde, ons om zijne frischheid en helderheid van kleur bijzonder aantrok. Ook aan de neven-figuren heeft de schrijver veel zorg besteed; terwijl men in het geheel vele vonken van Cremer's eigenaardig kunstvuur zag gloren. Men kan spreker daarenboven den lof niet onthouden, van op bij-

karakter ons verdienstelijk gemaald, dat van haren oom Jan en hare tante Sanne, de eerste als type van echt boersche goedigheid en de laatste als beeld der gemankeerde trouwlustigheid, die zelfs op vijftig-jarigen leeftijd nog van huwen kan droomen, zagen wij ons uitnemend geteekend, terwijl de figuur van Peter, Grietje's verloofde, ons om zijne frischheid en helderheid van kleur bijzonder aantrok. Ook aan de neven-figuren heeft de schrijver veel zorg besteed; terwijl men in het geheel vele vonken van Cremer's eigenaardig kunstvuur zag gloren. Men kan spreker daarenboven den lof niet onthouden, van op bijzondere, maar daarom niet minder begaafde wijze, tegen 't bijgeloof, dat vooral onder onze landlieden nog maar al te veel wordt gevonden, te hebben gemoraliseerd. Deze novelle was een preek, al eindigde zij niet met het bekende en plegtige slotwoord, en al verlieten de hoorders hier niet in stilte, maar hoorbaar toejuichende het gebouw.

Cremer zal 't zeker niet noodig hebben, het ook nog van ons te hooren, dat men in *Oefening* nog vaak zijne voordragten hoopt te genieten en dat men hem ook dáár immer met blijdschap op den kathedder begroet.

Nieuw dagblad van s-Gravenhage, 23 december 1863:

Dat **Cremer** zich in eene populariteit verheugen mag, gelijk slechts aan weinige schrijvers en sprekers te beurt valt, daarvan leverde de talrijke schare, die zich in den avond van gister in *Diligentiâ* schier verdrong, weder een nieuw en schitterend bewijs. En wie zou ook niet gaarne den man zien optreden, wiens uitnemende gaven door een ieder om 't zeerst worden gehuldigd? Mogen er ook al gevonden worden, die **Cremer** meer als spreker dan als schrijver vereeren, en van oordeel zijn, dat zijn opgang zich meer nog uit de levende stem dan uit 't geschreven woord laat verklaren, wij zijn er ten volle van overtuigd, dat de openbare meening zich aan die kritiek niet aansluit, maar den novellist niet minder dan den spreker in hem lief heeft. Een enkele blik op de hoorderessen en hoorders gerigt, die zich op de noodiging van 't bestuur van *Oefening* kweekt kennis in zijn vergaderzaal hadden vereenigd, was dan ook voldoende om u te doen gevoelen, met welk eene belangstelling door hen eene nieuwe proeve van Cremer's talent werd verbeid. En wat zou men liever van hem hooren dan eene Betuwsche novelle, waarbij men reeds vóóraf kan berekenen, van ook op de voordragt van dat eigenaardig accent van dien landstreek, zoo als hij dat alleen weet weder te geven, te worden vergast? Die hoop zag zich, zeker tot aller vreugde, verrassend vervuld. Eene nog onuitgegevene Betuwsche novelle: *Grietje op 't Honingsarf*, droeg spreker ons voor. Ligt de kracht van **Cremer** ook in het uitwerken der details zijner vertellingen, is al elke hoofd-intrigue tevens met talent uit-

Het vaderland, 23 december 1863:

zaak conclusie nemen.

Dat Cremer zich in eene populariteit verheugen mag, gelijk slechts aan weinige schrijvers en sprekers te beurt valt, daarvan leverde de talrijke schare, die zich in den avond van gister in *Diligentiâ* schier verdrong, weder een nieuw en schitterend bewijs. En wie zou ook niet gaarne den man zien optreden, wiens uitnemende gaven door een ieder om 't zeerst worden gehuldigd? Mogen er ook al gevonden worden, die Cremer meer als spreker dan als schrijver vereeren, en van oordeel zijn, dat zijn opgang zich meer nog uit de levende stem dan uit 't geschreven woord laat verklaren, wij zijn er ten volle van overtuigd, dat de openbare meening zich aan die kritiek niet aansluit, maar den novellist niet minder dan den spreker in hem lief heeft. Een enkele blik op de hoorderessen en hoorders gerigt, die zich op de noodiging van 't bestuur van *Oefening kweekt kennis* in zijn vergaderzaal hadden vereenigd, was dan ook voldoende om u te doen gevoelen, met welk eene belangstelling door hen eene nieuwe proeve van Cremer's talent werd verbeid. En wat zou men liever van hem hooren dan eene Betuwsche novelle, waarbij men reeds vóóraf kan berekenen, van ook op de voordragt van dat eigenaardig accent van dien landstreek, zoo als hij dat alleen weet weder te geven, te worden vergast? Die hoop zag zich, zeker tot aller vreugde, verrassend vervuld. Eene nog onuitgegevene Betuwsche novelle: *Grietje op 't Höningsarf*, droeg spreker ons voor. Ligt de kracht van Cremer ook in het uitwerken der details zijner vertellingen, is al elke hoofd-intrigue tevens met talent uitgedacht, wij zien toch af van de taak, onzen lezers in 't breede gang en inhoud dezer novelle te schetsen, omdat zij o. i. voor geene fragmentarische mededeeling vatbaar is.

Spreker verhaalt ons de geschiedenis van een jeugdig landmeisje, dat, genaderd aan een keerpunt van haar leven, waar haar de liefelijkste toekomst aan de zijde van den man harer keuze tegenlicht, door de sombere stervens-prophetie van een waarzegster, uit wraak tot haar gerigt, wordt beangst en gaat kwijnen, maar later, door een zamenloop van omstandigheden, weder in de armen van haren beminde gevoerd, door hem van haar bijgeloof wordt genezen en in het geloof aan eene allesbesturende Voorzienigheid bevestigd, en van toen zich weder bemind, gehuwd en gelukkig ziet. Werd haar karakter ons verdienstelijk gemaald, dat van haren oom Jan en hare tante Sanne, de eerste als type van echt boersche goedigheid en de laatste als beeld der gemankeerde trouwlustigheid, die zelfs op vijftig-jarigen leeftijd nog van huwen kan droomen, zagen wij ons uitnemend geteekend, terwijl de figuur van Peter, Grietje's verloofde, ons om zijne frischheid en helderheid van kleur bijzonder aantrok. Ook aan de neveu-figures heeft de schrijver veel zorg besteed; terwijl men in het geheel vele vonken van Cremer's eigenaardig kunstvuur zag gloren. Men kan spreker daarenboven den lof niet onthouden, van op bijzondere, maar daarom niet minder begaafde wijze, tegen 't bijgeloof, dat vooral onder onze landlieden nog maar al te veel wordt gevonden, te hebben gemoraliseerd. Deze novelle was een preek, al eindigde zij niet met het bekende en plegtige slotwoord, en al verlieten de hoorders hier niet in stilte, maar hoorbaar toejuichende het gebouw.

Cremer zal 't zeker niet noodig hebben, het ook nog van ons te hooren, dat men in *Oefening* nog vaak zijne voordragten hoopt te genieten en dat men hem ook dáár immer met blijdschap op den kathedraal begroet.

Amsterdamsch handelsch- en effecten courant, 23 december 1863:

— Gisteren avond trad in het letterkundig genootschap *Oefening kweekt kennis*, voor een publiek, dat zimmer in zoo grooten getale was opgekomen, de beroemde novellist, de heer J. J. **Cremer**, als spreker op. Tot onderwerp had hij gekozen eene nieuwe Betuwsche novelle, getiteld: *Grietje van den heuning aer* (honingakker), waarin de zoo begaafde spreker, op talentvolle en hem eigenaardige wijze, de nadeelen van nog heerschend bijgeloof schetste

Dagblad van Zuid-holland en sGravenhage, 24 december 1863:

Had hij slechts de gave der ubiquiteit bezeten! Want zie, het ging toch niet aan, de gelegenheid te verzuimen om den heer J. J. Cremer eens van zijne Betuwsche novellen te hooren voordragen. En velen, een veel grooter aantal hoorders dan ik dacht dat het letterkundig Genootschap *Oefening Kweekt Kennis* aan leden en gasten kon tellen, — al ware dan ook de dames tolvrij, — bijna meer hoorders dan *Diligentia* op zijne banken en galerijen kon bevatten, bleken van dezelfde opinie te zijn. De eivolle zaal pleitte voor Cremer's populariteit, de voordragt van gisteren avond op nieuw voor het welverdiende dier populariteit.

Ik geloof dat niet één van zijne talrijke hoorders het mij zal tegenspreken. Maar om er, wanneer dat gevegd werd, dezulken van te overtuigen, die den spreker nooit hoorden en bij wie na de lezing zijner novellen nog eenige twijfe mogt zijn achtergebleven, dat zou toch niet zoo gemakkelijk gaan. O zeker, ik zou hen kunnen zeggen, dat het hoofdthema zijner nieuwe novelle *Grietje van het Heunigsarf*, — de veraanschouwelijking der vruchten van het bijgeloof, — door den heer Cremer als naar gewoonte regt plastisch is opgevat; dat de bijgeloovige, op vijftigjarigen leeftijd nog altijd trouwlustige Sanne-meu, zoowel als de „doodgoeije” Jan-oom; als het arme, lieve Grietje, dat hare zwakheid van voor een oogenblik aan de voorspellingen eener waarzegster te hebben geloofd, zoo bitter duur, bijna met het verlies van leven en geluk moet boeten; als de flinke Peter, zoo krachtig in zijn ongelooft aan al wat de verbeelding van bekrompen of domme geesten prikkelt, zoo teeder in zijne liefde voor Grietje; — dat al die typen met scherpe lijnen en levendige kleuren zijn geschilderd. Ik zou kunnen spreken van zoo menig bevallig of geestig groepje in het groote tafereel, bijv. van dat, waar Sanne-meu na de gewone

zorgen te hebben genomen die haar vreesachtig bijgeloof haar ingeeft om zich van de veiligheid harer slaapkamer te overtuigen, hare eerste planeet en een cabalistisch boekje met voorspellingen gaat raadplegen; of waar Peter en Grietje staan te vrijen in den hof; of waar Grietje bezwijkt voor de verleiding om zich „voor de aorighiet maor”, door dat leelijke „wief” te laten waarzeggen; of waar Jan-oom de bromvlieg en de mug nabootst, terwijl Peter de gelegenheid waarneemt om Grietje een „munje” te onstelen; of waar de vier maunen, met den veldwachter achteraan, die dit de geschiktste plaats acht om te „commandiren,” op den weerwolf uitgaan. Ik zou kunnen trachten ze op te zamelen, de enkele passages, waaruit beurtelings de geestigate humor of een zuiver diep gevoel spreken; waarin nu eens eene fijne merkingsgave, dan weér de opregte zucht om ware verlich-
< en beschaving te bevorderen, doorstralen. Maar waarschijnlijk zou ik ten slotte toch maar eene kleurlooze afspiegeling hebben gegeven van het geheel, dat niet slechts door zijne levendige natuurlijkheid, maar vooral door de onnavolgbare voordragt van den heer Cremer, wegsleept en boeit, — al wordt soms het laatste in de waagschaal gesteld door een wel wat te breed nitspinnen van niet zeer variérende toestanden, of het eerste belemmerd door enkele bedenkingen tegen den gang der tragische ontwikkeling van de geschilderde toestanden en karakters.

En toch, onwillekeurig heb ik mij laten verleiden om den indruk weér te geven, door Cremer gemaakt, om eenige van de middelen op te sommen, waarmede die indruk te weeg gebragt wordt. Moge hij er het bewijs in zien dat die indruk op nieuw regt levendig is geweest, even als hij in de onvermoeide aandacht, waarmede hij werd gevolgd en de toejuiching die hem werd gebragt, de blijken zal hebben aanschouwd van den dank, dien de leden van *Oefening kweekt Kennis* hem zoo gaarne brengen, wanneer hij, den band gedachtig die hem aan dat Genootschap verbindt, hen op een van zijne uitnemende lettervruchten vergast.

Rotterdamsche courant, 31 december 1863:

Met genoegen verneemt men dat onze begaafde landgenoot, de heer J. J. **Cremer** uit 's Hage, in het begin van het aanstaande jaar, het voornemen heeft hier ter stede, zoo als zulks reeds te 's Hage en te Leyden is geschied, zijne onlangs vervaardigde Betuwsche novelle „Grietje op 't Hönings arf” te koken voordragen. Wij twijfelen niet, of de heer **Cremer** zal daarbij op een niet minder talrijk gehoor mogen rekenen dan hem elders is te beurt gevallen.

Middelburgsche courant, 29 maart 1864:

„De dordrechtsche afdeeling der Nederlandsche maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen heeft zich wakker van hare taak gekweten. Twee leesvergaderingen, alleen voor heeren, en zes voor dames, hield zij. In de laatste traden meestal vreemde sprekers, met eere bekend op het gebied der letteren en wetenschap, op. Een vrij talrijk gehoor woonde haar getrouw bij. Ook hield onlangs de heer J. J. **Cremer**, van 's Hage, eene voordragt tegen f1 entrée, die door ruim 300 personen werd bijgewoond.

Opregte Haarlemsche courant, 5 oktober 1864:

J. J. CREMER,
DISTELS IN 'T WEILAND.
OVER-BETUWSCHE VERTELLINGEN.

De **Distels in 't Weiland** zullen bevatten: I. Grietje op 't Hönings-arf. — II. 't Kriekes Kriekske. — III. 't Paauwenveertje. — IV. Op de Knichorst. — V. Bruur Joapik. — VI. 't Bekende Hoantje. — VII. Aan 't Kleine Riviertje.

Iedere Over-Betuwsche Vertelling vormt eene Aflevering en wordt met eene keurige Plaat uitgegeven en berekend à 90 Cents.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 2 december 1864:

grootte zaal moet zelden.

Zoo ooit, dan was jl. donderdag avond die groote zaal voodig. Tweemaal had men het voorrecht gehad, den heer **Oremer** hier te hooren, en zijn „Blinkende Haontje” en „Pauweveerke” waren nog niet vergeten. Bij 't gemis aan loting voor de plaatsen, waren meer dan een uur vóór zeven alle plaatsen bezet. Eene beschrijving van het eigenaardig boeiende van den zoo gevierden Betuenaar, is niet wel mogelijk — de geheele zaal was één gehoor, niemand wilde een woord van „Grietje van 't Honigs arf” verliezen en de meeste hoorders hebben er menig woord van bswaard.

Dingsdag avond wachte ons een nieuw kunstgenot. Had **Oremer** zijne antecedenten, die van de Rederijderskamer *Rhynvis Feith* wogen bij hare kunstlievende leden niet minder zwaar. Het programma vermeldde twee vroegere stukken: „Het Kind van Staat” van Schimmel, en een „Morgen op het Binnenhof in 1667”, van iemand, waaraan de Kamer veel verplicht is. Bij velen was de eerste voordragt dier beide vaderlandsche stukken nog niet uit het geheugen gewischt en misschien bleef van geene andere der vorige zittingen de herinnering zoo algemeen levendig. Lukt vaak het nieuwe, hier had het oude zijne brieven van aanbeveling. Weer was er geen plaats, geen loge onbezet, en met klimmende belangstelling volgde men den gang der zoo wegslepemde voordragten. Wist **Oremer** te boeien, de leden der Rederijderskamer *Rhynvis Feith* bleken niet minder voor kunne taak berekend te zijn. Ieder was op zijne plaats, ieder vervulde zijne taak met lof, en van de kunstlievende leden vergat zeker meniggeen bij de voordragt costumeu de tijd en de plaats waar hij was.

— Bij de verkiezing op den 26 November jl. zijn tot leden van de kamer van koophandel en fabrieken te Almelo herbenoemd de heeren: J. S. Holten, H. Hagedoorn, E. J. H. Dull en A. G. Kamertug.

Afbeelding uit Distels in 't weiland, 1865:

Opregte Haarlemsche courant, 13 januari 1866:

30 JANUARI 1866,
in het openbaar, ten overstaan van den Notaris G. J. VAN DE WATERING, in het Veehuis der Notarissen te 's-Gravenhage

VERLOTING

VAN DE

KUNSTBONJIK,

UITGEGEVEN TER AANMOEDIGING EN BEVORDERING DER
SCHOONE KUNSTEN.

OPHOEF VERLOTING

T. VAN WESTRHEENE Wz.,

met vaste en geregelde medewerking van de Heeren: J. A. ALBERDINGK THLM, Mr. J. E. BANCOR, Dr. K. BEETS, S. J. VAN DER BERG, H. BINGER, Dr. H. BLOESE, J. J. CREMER, W. J. HOFFMANN, Co. HET, A. ISING, Mr. JACOBSON, G. KELLER, A. S. KOK, Dr. M. P. LIMD, Mr. C. W. OPZOOER, Dr. A. PIERSON, M. P. ROSMADE, H. J. SCHIDDEL, Mr. C. VOSMAER en W. J. VAN ZEGGELIJK.

De Kunstbonjik is een ASSOCIATIE MET PREMIEËN en verschijnt in vier en twintig afleveringen 's jaars, waarvan telkens twee op den eersten van iedere maand. Zij wil zijn en meer en meer trachten te worden een orgaan ter opwekking van kunstzin, ter aanwending van kunstzinnige Nederlandsche, oostindische en westindische kunstzinnige te bevoorwaarden. De redactie en hare medewerkers stellen zich voor ten dien einde, nu eens een bladzijde der kunstgeschiedenis toe te lichten, dan welke de waarde van kunstwerken uit vroegeren of uit den tegenwoordigen tijd in het rechte licht te stellen, door algemeene beschouwingen op het gebied der schoonheidsleer of bijzondere in poëzie den goeden smaak te leiden en te bevestigen, en eindelijk in de rubriek **KUNSTNIEUWS** het publiek op de hoogte te houden van hetgeen in de kunstwereld omliep.

Elke aflevering der Kunstbonjik bevat tevens een reproductie van eenig schilderij of ander kunstwerk der beste meesters; ook wel portretten van levende kunstmeesters. Zoo vindt men in den Jaargang 1864 lithografien naar schilderijen van F. S. Gode, A. Mullinger, J. Dake, D. F. Jansz, Mr. Bonar Rupp, S. L. Vermeer, M. van Raalen, M. W. Lissner, J. W. van Bontelen, H. Bekker, Koef, Aug. Albrecht, H. Haanen, M. Boshuis, G. J. Bos, D. Elin, M. ten Kate, H. van Logen, Jan Weissenbruch, T. Schiltens, J. F. van Deventer, J. K. Ten, J. W. Hilders, J. M. Schmidt Graess en S. van den Berg.

Ieder deelnemer ontvangt een aandeel in een Loterij zonder aften, waarvan

de Eerste Prijzen bestaan in:

Eene **PIANNO ORBIQUE**, ter waarde van 1000 gulden, met twee metalen stemmen en aanhangplaat, drie-eenhalve, de toonlijnen zeer welkend en krachtig, vervaardigd in de beroemde fabriek van den Heer B. SCHMIDT te Rotterdam. — De kast is naar een geheel nieuw model vervaardigd van zeer fijn en donker amerikaansch notenwielhout in voorzien van rijk zwart beschilderwerk. Het instrument maakt een uitzonderend effect.

Een **ZILVEREN THEESERVIES**, ter waarde van 1200 gulden, bestaande uit Theepot, Melkkan, Suikerwas, Theebas en Bonteliet, alles vervaardigd met kunstige bloemen en planten; aanvaardig geoordeeld, en naar model en vervaardigd in de Koninklijke Nederlandsche fabriek van Goud en Zilveren werken van den Heer J. M. VAN KEMPEN te Voorsteden.

Een **UITNEMEND SCHILDERIJ IN OLIEVERF** van den Heer J. M. SCHMIDT GRANS, voorstellende Ad van Holland, de belangrijke vrouw uit eeno veldtocht, waaraan van welke Dr. NUDOLAN BEETS zoo treffend zingt:

Der jeugdige voogde eremin
De kroon van leed als van gavin,
Maar beiden voert sy op de bakken,
Die dubbele laste valt haar zwaar,
En troost haar Vloed in plaats van toelen,
Ach, sy verschuilt hem in de ploegen
Van Vreemdelingen by haer vader laer,—
Maar sal wel ooit de studee dagen,
Dat sy hem vroliker zal dengen.

Schilderijen zijn reeds aangekocht van de Heeren D. VAN FRANCKENBERG, Het ontwerp: H. D. KRUSEMAN VAN ELTEN, in het veld; J. HENDRIK WEISSENBROEK, Ierlandtschap; J. G. SMITS, Houtgroen; J. J. CREMER, Geslacht in het Heilig-Art; J. J. DESTREE, Landschap; Rivier bij maasvlakte; M. VAN BADEN, Dorpsgezicht; F. ROOSDORP, Stadsgezicht; G. J. WILHELM, Wintergezicht; P. F. VAN WIJNGAERDT, De Wijnproevers; J. J. VAN DER MAATEN, Landschap; Mevrouw ARGENTINEH ARENSSEN, Fruitstaple; J. F. VAN DEVENTER, Riviergezicht; G. J. DERGENS, Een Vrouwbeeld; Een Toekening in sepia van E. VEREYER, en twee aken van DESTREE, Een oval Tafeltje in parkland uit de fabriek van Japanische en gemaakte lakwerken van L. J. WOLLEN te Rotterdam.

Voorts zullen voor de verloting nog worden aangekocht schilderijen, tekeningen en kunstwerken van levende meesters, boekwerken, vooerwerpen van smaak enz. Aan de deelnemers, die geen van deze prijzen krijgen, treden, zal de penning worden uitgekeerd een nieuw

Nouvelle van Gd. BUSKEN HUET.

Nog enkele exemplaren zijn voorhanden, die aan de overstaanders zullen worden afgeleverd. — Alle Doekhandlaren nemen bestellingen aan.

De Prijs van een Jaargang, 24 Platen met 24 Vollen tekst en een aandeel in de Loterij is ƒ 10.

Leiden. A. W. SLJTHOFF, Uitgever.

Te Breda, bij JOH. ENSCHEER en ZONEN

Rotterdamsche courant, 1 februari 1866:

<p>Holland; — n.º 855. Jac. Hazenberg Gz. te Leyden, eene schilderij van mej. A. H. Ahrendsen, voorstellende vruchten; — n.º 1817. J. H. en G. van Heteren te Amsterdam, eene schilderij, voorstellende een wintergezicht; — n.º 2371. P. M. Bazendijk te Rotterdam, eene schilderij van Roosdorp, voorstellende een stadsgezicht; — n.º 505. Jhr. J. Speelman te 's Hage, eene schilderij van J. J. Destree, voorstellende een riviertje bij maanlicht; — n.º 1543. C. J. van Leeuwen te Woerden, eene schilderij van M. van Baden, voorstellende een dorpsgezicht; — n.º 2326. T. D. H. Pull te Apeldoorn, eene schilderij van P. F. van Wijngaerd, voorstellende de Wijnproevers; — n.º 76. De Postdirecteur te Delft, eene schilderij van J. J. Cremer, voorstellende Grietje op 't Hönigsarf; — n.º 899. D. J. Couvée te Leyden, eene schilderij van J. G. Smits, voorstellende hout-</p>	<p>van Ann Wij en D vrij Bin plas I G. esk: gek ter insj</p>
--	--

Arnhemsche courant, 3 februari 1866:

De uitslag van de verloting van kunstwerken, aangekocht voor den zevenden jaargang der tweede serie van de *Kunstkronijk*, uitgegeven bij den heer A. W. Sijthoff te Leyden, is, dat de voornaamste prijzen zijn ten deel gevallen als volgt: no. 2703, gebr. van der Hoek te Leyden, een zilveren thee- en koffijservies, uit de koninklijke nederlandsche fabriek van gouden- en zilveren werken van J. M. van Kempen te Voorschoten; — no. 72 J. van Egmond Jr. te Arnhem, eene pianino met beeldhouw- werk, uit de fabriek van B. Schmitz te Rotterdam; — no. 535 W. P. van Stockum te 's Hage, eene schilderij van J. M. Schmidt Crans, voorstel- lende Ada van Holland; — no. 855 Jac. Hazenberg Cz. te Leyden, eene schilderij van mej. A. H. Ahrendsen, voorstellende vruchten; — no. 1817 J. H. en G. van Heteren te Amsterdam, eene schil- derij, voorstellende een wintergezicht; — no. 2371 P. M. Bazendijk te Rotterdam, eene schilderij van Roosdorp, voorstellende een stadsgezicht; — no. 505 jhr. J. Speelman te 's Hage, eene schilderij van J. J. Destré, voorstellende een riviertje bij maanlicht; — no. 1543 C. J. van Leeuwen te Woerden, eene schilderij van M. van Baden, voor- stellende een dorpsgezicht; — no. 2326 T. D. H. Pull te Apeldoorn, eene schilderij van P. F. van Wijngaerd, voorstellende de wijnproevers; — no. 76 de Postdirecteur te Delft, eene schilderij van J. J. Cremer, voorstellende Grietje op 't Hönigs- arf; — no. 899 D. J. Couvée te Leyden, eene schilderij van J. G. Smits, voorstellende hout- sprokkelaars; — no. 2478 W. F. Dannenfeler te Utrecht, eene schilderij van J. H. Weissenbruch,

Nieuwsblad voor den boekhandel, 22 februari 1866:

MEDEDEELINGEN.	
Uitslag der verloting van Kunstwerken, aangekocht voor den zevenden jaargang der tweede serie van de <i>Kunstkronijk</i> , Gehouden in het Openbaar te 's Graeven- hage, in het Vaudaluis der Notarissen op Dinsdag den 30sten Januari 1866, ten overstaan van den Notaris C. J. VAN DE WATERING.	
N ^o . 2703.	Gebr. van der Hoek te Leiden, Een Zilveren Thee- en koffieservies, uit de Koninklijke Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren werken van J. M. van Kempen te Voorschoten.
- 72.	J. van Egmond Jr. te Arnhem, Een Pianino met Beeld- houwwerk, uit de Fabriek van B. Schmitz te Rotterdam.
- 535.	W. P. van Stockum te 's Hage, Een schilderij van J. M. Schmidt Crans, voorstellende Ada van Holland.
- 855.	Jac. Hazenberg, Corn. Zoon te Leiden, Een schilderij van Mej. A. H. Ahrendsen, voorstellende Vruchten.
- 1817.	J. H. en G. van Heteren te Amsterdam, Een schilderij van J. J. Spehler, Een Wintergezicht.
- 2371.	P. M. Bazendijk te Rotterdam, Een schilderij van J. G. Roosdorp, Een Stadsgezicht.
- 505.	Jhr. J. Speelman te 's Hage, Een schilderij van J. J. Destré, Een riviertje bij Maanlicht.
- 1543.	C. J. van Leeuwen te Woerden, Een schilderij van M. van Baden, Een Dorpsgezicht.
- 2326.	T. D. H. Pull te Apeldoorn, Een schilderij van P. F. van Wijngaerd, De Wijnproevers.
- 76.	J. van Egmond Jr. te Arnhem, Een schilderij van J. J. Cremer, Grietje op 't Hönigsarf .
- 899.	D. J. Couvée te Leiden, Een schilderij van J. G. Smits, Hootsprokkelaars.
- 2478.	W. F. Dannenfeler te Utrecht, Een schilderij van J. H. Weissenbruch, Een Herfstlandschap.
- 1074.	Wed. J. P. van Rijn te Rotterdam, Een schilderij van H. D. Kruusman van Elten, In 't Veld.
- 9226.	L. P. J. Haasbeek te Amsterdam, Een schilderij van D.

Algemeen handelsblad, 19 april 1866:

OPENBARE VOORDRAGT IN ODEON,
 DOOR DEN HEER
J. J. CREMER,
 VAN DE OVERBETUWSCHE NOVELLE
Grietje op 't Höningsarf.
 OP VRIJDAG 20 APRIL 1866,
 des Avonds ten 8 Ure. (9563)
 Toegang-Biljetten zijn te bekomen en plaatsen te bespreken op
 Vrijdag 20 April van 10—4 ure aan het Locaal.

Opregte Haarlemsche courant, 17 november 1866:

* * Door **A. W. SIJTHOFF**, te Leiden, is algemeen verkrijgbaar gesteld:
NIEUWE
OVER-BETUWSCHE
 VERTELLINGEN
 DOOR
J. J. CREMER,
 Grietje op 't Hönings-arf, — 't Kriekende Kriekske, —
 't Pauweveerke, — Op de Kniehorst, — Bruur Joapik, —
 't Blinkende Hoanje, — Oan 't Kleine Revierke.
 Een deel van 19 vel in groot 8vo formaat, op stevig papier.
 Prijs f 2,90.
 Te Haarlem, bij **JOH. ENSCHEDE EN ZONEN**

Nieuwsblad voor den boekhandel, 9 januari 1868:

CREMER (J. J.), Aan 't kleine rivierke. Over-betuwsche vertelling. Leiden, A. W. Sijthoff. 4 ^o . (38 blz.)	f 0,50.
————— 't Blinkende Hoantje. Als boven. (38 blz.)	f 0,50.
————— Bruur Joapik. Als boven. (32 blz.)	f 0,50.
————— Grietje op 't Hönings-arf. Als boven. (36 blz.)	f 0,50.
————— 't Kriekende kriekske. Als boven. (30 blz.)	f 0,50.
————— Op de kniehorst. Als boven. (36 blz.)	f 0,50.
————— 't Paauwenveerke. Als boven. (32 blz.)	f 0,50.
————— Anna Rooze. 's Grav., Leiden, Arnhem, M. Nijhoff, A. W. Sijthoff, D. A. Thieme. 2e deel. (4 en 378 blz.) Roy. 8 ^o .	f 3,30.

De opregte Haarlemsche courant, 21 maart 1868:

GRIETJE OP 'T HONINGSARF,
OVERBETUWSCHE VERTELLING
 DOOR
J. J. CREMER,
 is à 50 cents bij alle Boekhandelaren verkrijgbaar.

Het leeskabinet, 1 februari 1871:

J. J. CREMER, OVERBETUWSCHE NOVELLEN. 77

Overbetuwsche Novellen, door J. J. Cremer. Te Leiden, bij A. W. Sijthoff. 143 bladz. in post-8'. Prijs f —,50.

De welbekende novellen, in dit bundeltje herdrukt, zijn getiteld: Grietje op 't Hönings-arf; 't kriekende Kriekske; Op de Knichorst en Het blinkende Hoanje. Het is ten eenemale overbodig over de meerdere of mindere waarde van Cremers novellen uit te weiden. Zij zijn zeer gezocht, vooral onder hen, die de uitstekende voordragt van den schrijver hebben mogen hooren, en het genot, daarbij gesmaakt, nog eens in het geheugen wenschen terug te roepen, door het gehoorde na te lezen. Door den goedkoop en toch zeer netten herdruk van deze stukken heeft de uitgever ongetwijfeld aan velen eene dienst bewezen, die naar alle waarschijnlijkheid door het publiek erkend zal worden door een debiet, dat aan de verwachting beantwoordt, zoo niet die nog merkelijk overtreft.

A. M.

Algemeen handelsblad, 18 maart 1871:

Met genoegen vernemen wij, dat onze talentvolle landgenoot de heer **Cremer**, gehoor gaf aan de uitnoodiging, om in het Odéon alhier, nogmaals eene voordracht te houden. Deze is aangekondigd tegen Maandag 27 Maart e. k. De novelle „Grietje op het Höningsarf”, die de heer **Cremer** voor deze gelegenheid koos werd ook voor ongeveer acht jaren hier door hem voorgedragen. Enkelen zullen zich dit wellicht herinneren, maar dan ook weten, dat deze novelle eene der fraaiste is, die wij van den auteur bezitten en zich bij uitstek goed leent tot eene mondelinge voordracht, zooals die, waarvan de auteur het geheim bezit.

Algemeen handelsblad, 24 maart 1871:

ODÉON.
MAANDAG 27 MAART 1871
VOORDRACHT
VAN DEN HEER (8168)
J. J. CREMER,
Grietje op 't Heuningsarf.
Des avonds 8 uur.
Biljetten zijn te krijgen en plaatsen te bespreken aan het
LOKAAL, Zaterdag 25 en Maandag 27 Maart van 10 tot 3 uur. ■

Arnhemsche courant, 6 september 1871:

Prijs 50 CENT. } Grietje op 't Hönings-arf,
't Kriekende Kriekske,
Op de Kniehorst,
't Blinkende Hoanje } Prijs 50 CENT.
DOOR
J. J. CREMER.
Voorhanden bij K. VAN DER ZANDE.

Vlaamsche kunstbode 1 november 1871:

— In de Rotterdamsche afdeeling van de maatschappij « *Tot Nut van 't Algemeen* », had dezer dagen eene aantrekkelijke litterarische voordracht plaats. De gevierde volksschrijver J. J. Cremer van 's Gravenhage gaf er lezing van zijne Overbetuwsche novelle « *Grietje op*

Gedigitaliseerd door

— 574 —

't honings-arf», een van die lieve, eigenaardige zedentafereeltjes, zooals Cremer alleen die schijven en voordragen kan.

GRIETJE OP 'T HÖNINGS-ARF

OVERBETUWSCHE VERTELLING

DOOR

J. J. CREMER

VIERDE DRUK

TE LEIDEN, BIJ A. W. SIJTHOFF.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 30 mei 1873:

CREMER (J. J.), Grietje op 't Hönings-arf. Overbetuwsche vertelling. Vierde druk. Leiden, A. W. Sijthoff. 32o. (57 blz.) f 0.15 (No. 56 der Algemeene Bibliotheek.)

Algemeen handelsblad, 1 maart 1877:

De heer **Cremer** heeft gisterenavond eenige honderden dames en heeren hier ter stede weder een genotvollen avond bezorgd, door de voordracht zijner Overbetuwsche novelle „Grietje van 't höningsarf.“ Dat verhaal behoort zeker tot de beste van Cremer's kleine werken. Een zeer eenvoudige liefdesgeschiedenis die ten einde loopt, zonder een dier vreeselijke rampen, welke in menig ander zijner verhalen dient, om den knoop te ontwarren, wordt als middel gebruikt om te doen uitkomen hoeveel bijgeloof er ten platten lande nog heerscht. De karakters der hoofdpersonen zijn met bijzondere zorg geteekend. Maar wij behoeven over den inhoud niet uit te weiden; het verhaal is uitgegeven en duizenden hebben het met veel genoegen gelezen. Dubbel echter geniet men, wanneer men **Cremer** zelf een zijner novellen hoort voordragen. Wij spreken zeker uit naam van velen, als wij den wensch uiten, dat de lezing van gisteren niet een afscheid voor dezen winter is geweest.

Provinciale Drentsche en Asser courant, 6 april 1878:

ASSEN, 5 April.

Gisteravond droeg de heer *Koch*, predikant te Norg, de bekende novelle van **Cremer**: »Grietje van 't Höningsarf," voor, in eene vergadering van de vereeniging tot bevordering van Volkswelvaart alhier.

Dat hij goed las, behoeven wij niet te zeggen, vooral niet aan hen die hem vroeger eene van **Cremer's** novellen hoorden voordragen. Ds. *Koch* spreekt duidelijk en is ook het Geldersch dialect volkomen meester. Men hoorde hem dan ook met veel genoegen en hij werd levendig toegejuicht.

Men hoopt hem eens weer te hooren en belooft hem dan ook veel talrijker publiek.

Rotterdamsch nieuwsblad, 7 januari 1879:

VOORDRACHT
VAN DEN HEER
J. J. CREMER,
zijner Overbetuwsche Novelle:
GRIETJE op 't Hönings-arf,
op MAANDAG 13 JANUARI a. s.,
des Avonds ten 8 ure,
in de Leeszaal der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.*

 Toegangbiljetten verkrijgbaar bij den
Custos van 't Nutsgebouw. 4516

1879:

523450

GRIETJE OP 'T HÖNINGS-ARF

TER

VOORDRACHT

GEWIZZIGD DOOR

J. J. CREMER.

Drie exemplaren getrokken.

Uitsluitend eigendom van den Schrijver.

Rotterdamsch nieuwsblad, 22 januari 1879:

Cremer's novellen te lezen is een genot, hetwelk verre overtroffen wordt door dat van ze door den schrijver te hooren voordragen, dat dan ook steeds door het publiek gewaardeerd wordt. Dat bewees ook weder gisterenavond het talrijk publiek, dat in de zaal van het *Nut* was opgekomen, om naar de voordracht van *Grietje van 't Höningsarf* te luisteren. De voordracht was, zooals men die van **Cremer** gewend is, onberispelijk; op zijn bekende, losse, bevallige wijze wist hij, met een minimum van gebarenspeel, de verschillende personen uit zijn novelle zóó levendig voor te stellen, dat men ze meende voor zich te zien.

Voeg daarbij de fijne gedachtegrepen naar het leven, die den hoorder beurtelings een lach — zooals *Sanne-meu's* overpeinzing in haar slaapvertrek en bruur Jan's handigheid in het namaken van vlieggebrom enz. — beurtelings een traan — o. a. de bange nacht voor *Grietje*, waarin zij volgens de voorspelling van het booze wijf zou sterven — ontlokten, dan zal het niemand verwonderen, dat de spreker aan het einde zijner voordracht luide werd toegejuicht. Wij kunnen niet nalaten den wensch te uiten, dat de belangstelling van gisterenavond den heer **Cremer** moge aanmoedigen, om nog dikwijls te dezer stede op te treden.

Algemeen handelsblad, 24 januari 1879:

VOORDRACHT
van den Heer J. J. CREMER.
 29 JANUARI 1879. 's AVONDS 8 UUR.
 In ODEON.
GRIETJE OP 'T HÖNINGS-ARF.
KAARTEN en PLAATSBILJETTEN verkrijgbaar
 aan het Lokaal 28 en 29 Januari van 10—3 uur,

Nieuwe Groninger courant, 5 november 1879:

nigstarf hier komen voordragen. Men weet, hoe de heer Cremer zijne schoone novellen voordraagt en wij behoeven niet te zeggen, dat ons over veertien dagen een aangename avond wacht.

Zutphensche courant, 1 maart 1880:

— Wij vernemen, dat de heer J. J. **Cremer** een zijner novellen, »Grietje op 't Hönigs-arf», alhier zal voordragen op Donderdag 11 Maart a.s.

Mededeelingen vanwege het Nederlandsche zendinggenootschap, 1881:

Wat al bijgeloof bij ziekten en begrafenissen, bij feesten en offers, bij zingen en spelen, in voortekenen en voorbehoedmiddelen, in goede en kwade dagen, bij huisbouw, akkerbouw en visscherij, in geesten, heksen en wat niet al! (5) En waarlijk wie deze verschijnselen alleen bij onbeschaafde volken zoekt, moet de ooren en oogen gesloten hebben voor wat nog in onze beschaafde, wat zeg ik? in onze christelijke maatschappijen voorvalt. De tijd laat niet toe, dat ik hier in bijzonderheden trede, maar waarlijk het zou niet veel moeite kosten te bewijzen, dat wij in deze 19de eeuw in ons eigen land midden in het Heidendom leven, als moet worden aangenomen, dat het bijgeloof in eenigen vorm de vertegenwoordiger of de uiting van den godsdienst is. Hoe meesterlijk beschreef onze **CREMER** het in zijn »Grietje op 't Hönings-arf! Denkt aan Lourdes!

Provinciale Drentsche en Asser courant, 1 december 1881:

zij veien verschaft.

Boden, 29 Nov. Gister trad in de eerste der feestelijke vergaderingen van 't Plaatselijk Nut alhier als spreker op ds. *Koch* van Marssum. Reeds eenmaal hadden de leden der vereeniging 't genoeg gehad den heer *Koch* eene van *Cremers* novellen en wel »Grietje op 't **Höningsarf**» te hooren voorlezen. De perzik, toen gegeven, merkte de voorzitter op, smaakte naar meer. Groot was dan ook de verwachting der aanwezenden. Zooals vermoed werd, vergastte de heer *Koch* ons op de voordragt van »bruur Joapik». Geeft het lezen dezer novelle reeds veel genoeg, hoeveel te meer is dit het geval ze te hooren voorlezen door den heer *Koch*. Dan ziet men de personen leven en handelen, 't tooneel hunner handelingen wordt u voor 't oog getooverd; ge wordt aan u zelve ontrukkt. Tot het kleine krijgt dan waarde en ge merkt het dadelijk, welk een studie vooraf gegaan moet zijn om zich dusdanig tot een tolk van den schrijver te kunnen maken als de heer *Koch* dat vermag. Een daverend applaus was den spreker 't duidelijk bewijs hoe groot de indruk van en de ingenomenheid met zijne lezing was.

't Zal den heer *Koch* voorzeker aangenaam geweest zijn, dat een twintigtal ingezetenen uit zijne vorige standplaats Norg zich, niettegenstaande 't ongunstige weder, 't genoeg niet wilden onthouden hunnen beminden vroegeren leeraar nog eens te zien, te hooren en de hand te drukken.

Nog werden voorgedragen: door den heer *F. F. E. Borger* »Het doode paard» van *Hofdijk*; door den heer *J. Hilbrands* »Vrouwenlist of Maanclips.»

Nieuwsblad voor den boekhandel, 9 december 1881:

Onderstaande circulaire werd heden door mij verzonden.

Geachte Confrater!

<p>Ik kocht van wijlen den Heer J. J. CREMER het kopijrecht van: Grietje op 't Hönings-arf. Mijn oude Jakob. 't Kriekende kriekske. 't Pauweveerke. Op de kniehorst. Bruur Joapik. 't Blinkende hoanje. Oan 't kleine revierke. Arme Samuel. Portretten. Kees Springer in de kerk. Kees Springer buiten de kerk. Driemaal gezien.</p>	<p>Naar omhoog. Wat vader Harmen vertelt. Zes schetsen in eene lijst. Een winteravond. Alles wel. 't Lot in den kerkbuil. Wat ik zag en hoorde in den spoorwagen en binnen de wachtkamer. Kruuzemuntje. Van binnen en van buiten. Het jawoord. Op den zolder.</p>
--	---

Van wijlen den Heer D. A. THIEME kocht ik:

<p>Wouter Linge. Sinterklaas.</p>	<p>Een Oudejaarsavond. Tonen in d. Nieuwjaarsmorgen</p>
--	--

Van enkele dezer Novellen kwam ik met den auteur overeen, ze tegen eenige vergoeding in een meer complete uitgave te laten opnemen, van andere werd dit belangloos door mij toegestaan; natuurlijk onder voorwaarde dat die Novellen alleen in de complete werken opgenomen en niet, onder welken vorm ook, afzonderlijk uitgegeven of verkocht mochten worden.

Bij de veiling van het fonds van den Heer P. VAN SANTEN werd deze bepaling in den catalogus opgenomen. Ze luidt als volgt:

„De deelen van CREMER's Rom. werken mogen, wegens de bestaande contracten met de primitieve Uitgevers, niet afzonderlijk verkocht worden. De eventueele koper is gehouden zich naar deze bepaling stiptelijk te gedragen”.

Nu de werken van CREMER opnieuw onder den hamer komen en die bepaling niet duidelijk in den catalogus is vermeld, gevoel ik mij, op advies van den Heer Mr. AUG. PHILIPS, Advocaat te Amsterdam, verplicht, den Boekhandel te herinneren, geen deelen van CREMER, waarin bovengenoemde Novellen voorkomen, apart te verkoopen, *daar ik mij voorbehoud dit ten strengste te vervolgen.* [5007]

Met achting,

Leiden,
 8 Dec. 1881.

Uw Dw. Dienaar,
 A. W. SIJTHOFF.

VOOR DRIE EN EEN HALVE GULDEN.

J. J. Cremer, in uitstekende prachtbanden met keurige platen.
Zoo moet men Cremer hebben. Zoo moet men Cremer koopen.

Concurrentie-aanbod!!

In prachtbanden!! **In prachtbanden!!**

CREMER'S Novellen en Vertellingen, zoowel de Over-Betuwsche als alle andere.
 Keurig geïllustreerd met fraaie platen, groote druk, in origineele prachtbanden.

Alle Novellen en Vertellingen en alle Vertellingen en Novellen in het Over-Betuwsch.
 Grietje op 't **Hönings-arf** — 't Kriekende kriekske. — Op de Kniehorst. — 't Blinkende
 Hoanje. — Bruur Joapik. — Oan 't kleine rivierke. — 't Pauweveerke. — 't Kruuzemuntje. —
 Van binnen en van buiten — Mijn oude Jakob. — Een Oudejaarsavond. — Wouter Ling. —
 Kees Springer in en buiten de kerk. — Zes schetsen in ééne lijst. — Een winteravond. —
 Arme Samuel. — Op den zolder. — Wat vader Harmen vertelt. — Naar omhoog. — Het
 jawoord. — Portretten. — Tonen in den Nieuwjaarsmorgen. — Wat ik hoorde en zag in
 den spoorwagen en binnen de wachtkamer. — Driemaal gezien.

Deze altijd interessant blijvende Boeken, die in deze 2 uiterst fraaie prachtbanden voorkomen,
 stellen wij tijdelijk verkrijgbaar voor den spotprijs van slechts f3.50. Franco ver-
 zenden wij dit uitmuntend koopje overal heen, aan allen, die ons per postwissel f3.50 zenden
 en daarop zetten de twee fraaie prachtbanden van CREMER, aanvraag uitsluitend
 bij **GEBR. E. en M. COHEN**, Magazijnen van goedkoop Boeken, te *Arnhem* en te *Nijmegen*.

Algemeen handelsblad, 6 september 1882:

'T IS TEGENWOORDIG SPOTTEN MET PRACHTWERKEN.

Hebt gij drie en een halven Gulden bewaard, koop dan dien mooien prachtigen gebonden geïllustreerden CREMER van f 3.50, in twee keurig fraai gebonden Prachtbanden. Fraaler, mooier en sierlijker kocht men CREMER zeker nooit.

CREMER'S Novellen en Vertellingen, zoowel de Over-Betuwsche als alle andere, keurig geïllustreerd met fraaie platen, groote druk, in origineele Prachtbanden. Alle Novellen en Vertellingen en alle Vertellingen en Novellen in het Over-Betuwsch.

Grietje op 't **Hönings-arf** — 't Kriekende Kriekske — Op de Kniehorst — 't Blinkende Hoanje — Bruur Joapik — Oan 't Kleine Rivierke — 't Pauweveerke — Kruuzemuntje — Van Binnen en van Buuten — Mijn Oude Jacob — Een Oudejaarsavond — Wouter Ling — Kees Springer in en buuten de Kerk — Zes Schetsen in één Lijst — Een Winteravond — Arme Samuel — Op den Zolder — Wat vader Harmen vertelt — Naar omhoog — Het Jawoord — Portretten — Tonen in den Nieuwjaarsmorgen — Wat ik hoorde en zag in dea Spoorwagen en binnen de Wachtkamer — Driemaal gezien.

Deze altijd interessant blijvende Boeken, die in deze twee uiterst fraaie prachtbanden voorkomen, **25 verschillende Novellen**, stellen wij tijdelijk verkrijgbaar voor den spotprijs van slechts f 3.50. Franco verzenden wij dit uitmuntend koopje overal heen, aan allen, die ons per Postwissel die f3.50 zenden en daarop zetten: *«De twee fraaie prachtbanden van CREMER.»* Aanvraag uitsluitend bij **GEBRs. E. & M. COHEN**, Magazijn van Goedkoop Boeken, te *Arnhem* en te *Nijmegen*. (30342).

Rotterdamsch nieuwsblad, 16 augustus 1883:

KOOPJES,
die op raken!

No. 1. J. J. CREMER Grietje op 't **Hönings-arf** en 't Kriekende Kriekske, nu f 0.40.
 No. 2. Op de Kniehorst en 't Blinkende Hoanje, nu f 0.40.
 No. 3. Bruur Joapik en 't Pauweveerke, nu f 0.40.

Zutphensche courant, 29 november 1883:

staat beter dan die toren die
De rubriek „Geldersche geslacht- en oudheidkunde”
wordt geopend met een studie van den heer H. M.
Werner over „den rooden toren” in de Betuwe, welk
slot reeds bijna een eeuw van Gelder's bodem is ver-
dwenen, maar door de sagen nog in de herinnering
bestaat. „Cremer's Grietje op 't Honings-arf” spreekt
o. a. over het bijgeloof van den Betuwschen landman
in verband met de legende, aan de plek verbonden,
waar eens die Roode toren stond. »De twist tus-
schen Deventer en Zutphen over de Spitholder brug”,
door P. A. N. S. van Meurs (vervolg en slot van een
bijdrage in een vorigen jaargang), maakt de rubriek
»Geldersche geschiedenis en letterkunde” tot eene ook
voor onze stad belangrijke. Merkwaardige staaltjes van
kleinroepigheid die twee naburige steden van elkaar

Brinkman 1901-1910:

— voor het Nederlandsche volk. [Nieuwe
uitg. van Leidsche herdrukken]. Leiden,
A. W. Sijthoff's Uitgevers-maatschappij.
1909. 10 dln. kl. 8o. geb. f5.—; afz. dln
geb. à f0.60.

Deel I. J. J. Cremer, Grietje op 't
Heuningsarf enz. 11 novellen.

Deel II. J. J. Cremer, 't Pauweveerke
enz. 10 novellen.

Deel III. J. J. Cremer, De Betuwsche
neef enz. 8 novellen.

Gelderland, 1926:

net in 50 jaar tijds zich voltrokken heeft. (Molkenboer's boekje werd in 1916 geschreven).

Misschien is Cremer's dichterlijke fantasie wel hier en daar bezig geweest bij de beschrijving van Sanne-meu uit „Grietje op 't Hönings-arf”, maar in 't algemeen heeft hij toch zeker haar naar het leven geteekend: Sanne-meu met „d'r koale vieftigjarige heufd in een breeje floddermuts ien stee van de Zundagse muts... ien 't bonte nachtijk met anderhalve rok um de schrumpel beem...” oude Sanne-meu, die gelooft, „dat ze nòg 't reuske van 't derp is” en daarom als Peter om Grietjes hand komt vragen denkt, dat hij om haàr, Sanne-meu, komt!

Hoor, hoe ze zich optooit ter eere van het bezoek:

„Moeders trouwjapon van gruune sergie, en erfstuk bijkans tachtig jaor oud, met kort en lèg uutgesnèje bovenlief... Op 't heufd sting de neiste kniepmuts met rood en gèl gemoesd lient d'rum... Den boot met dyemant — waor Bram ens honderd doalder veur geprezentierd had — hong heur op 't gemoed”. Arme Sanne-meu! Want Peter zegt wel heel vrindelijk „gemergen” tegen de juffer, maar hij houdt toch zijn pet voor den mond van 't lachen als hij haar zoò ziet! Hij vindt Grietje met haar lieve, fleurige zwart-eugskes heel wat appetytelijker! „Verdrèjd, wat ziet ze d'r lieflik uut. En blank streujen huudje met rooje en witte bluumkes d'rien, steet boven 'et plooimutske op 't zwart glanzig haar, en met 'en wit striekske is 't onder 'et kinneke vastgemaakt”.

Denken wij ons èn Sanne-meu èn Grietje volgens deze beschrijving in, dan komt ons in Sanne-meu het beeld tegemoet van de deftige burgervrouw uit het eind van de 18e eeuw; de onderdelen van Grietjes dracht, speciaal „het streujen huudje met rooje en witte bluumkes d'rien” stamt, dunkt mij, uit later tijd, n.l. uit de jaren 1840—50 toen vrij kleine, nauw aansluitende luifhoedjes algemeen mode waren. Ik grond deze dateering van Grietjes hoedje op het feit, dat „de bluumkes” er in (dus niet er òp) waren bevestigd en op het feit dat dit soort hoedjes zeer lang bij de boerenbevolking heeft stand gehouden en zelfs nu nog in de Walchersche dracht voorkomt. Grietje was dus bij de toen heerschende mode maar een jaar of tien ten achter (als men 't zoo noemen wil); Sanne-meu veel meèr — een gewoon verschijnsel in de volksdrachten: dat n.l. een oudere ook een dracht van ouderen datum draagt als een jongere.

Maar nu is zoowel Sanne-meu als Grietje in de Betuwe niet meer terug te vinden — hoogstens ziet men een witte muts die meer westelijk in de Betuwe zich aansluit aan den vorm van de wijde „floddermuts” op de Zuid-Hollandsche eilanden, meer oostelijk (het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen) aan de Brabantsche „poffer”.

Men zie er de afbeelding van den man en vrouw uit Winsen maar eens op aan.

De „muts” van de vrouw is eigenlijk een luifhoedje van kant, waarvan de vorm door koperdraad („het karkas”) verkregen is. Dit hoedje — of

Gelderland, 1954:

Onder de kaarten op resp. blz. 239 en 245 moeten de onderschriften luiden: „Oude Kaart van het Betuwe-kwartier (Nijmegen)” en „Oude Kaart van de Graafschap Zutphen”. Op beide kaarten is het Zuiden boven.

Blz. 250: Het fragment „Grietje op 't **Hönings-arf**” is een voorbeeld van J. J. Cremer's vertelkunst uit de gelijknamige Overbetuwse novelle.

Gelderland, 1954:

